

DOI: 10.11649/a.2218

Article No.: 2218

Adeptus
nr 16/2020 r. pismo humanistów

Julia Mazurkiewicz-Sułkowska – slawistka, pracowniczka Katedry Języków Specjalistycznych oraz Komunikacji Międzykulturowej UŁ. Zajmuje się gramatyką porównawczą języków słowiańskich, składnią semantyczną, terminologią techniczną, lelingwistyką, problematyką tłumaczeń sądowych, a także polszczyzną Kresów. Autorka książek *Wyrażanie kategorii inchoatywności w językach polskim, bułgarskim i białoruskim*, *Słowiańska terminologia techniczna (na materiale polskim, rosyjskim i bułgarskim)* i współautorka takich prac, jak *Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski i polski* i *Zintegrowany opis semantyczno-syntaktyczny czasowników bułgarskich, polskich i rosyjskich (verba cogitandi i verba sentiendi)*.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-3472>

e-mail: julia.mazurkiewicz@uni.lodz.pl

Julia Mazurkiewicz-Sułkowska

Formy wyrażające modalność imperceptywną w bułgarskich i polskich tekstach prasowych oraz na portalach informacyjnych

Kategorie gramatyczne jednego języka często skłaniają wielojęzycznego użytkownika do poszukiwania sposobów wyrażania tych samych treści w innym języku, który nie posiada analogicznych (np. morfologicznych) kategorii. Dzieje się tak również w przypadku języków pokrewnych, gdyż jak wiadomo pokrewieństwo języków nie wyklucza istnienia między nimi istotnych różnic strukturalnych i typologicznych. Dotyczy to także dość późno rozczłonkowanej rodziny języków słowiańskich, do której z jednej strony należą języki syntetyczne (np. polski, rosyjski), a z drugiej – języki przejawiające bardzo silną tendencję do analityzmu (np. bułgarski i macedoński) (por. Korytkowska & Roszko, 1997).

Różnice strukturalne między językiem polskim a bułgarskim w wielkim skrócie można ująć w następujący sposób. Język polski jest językiem „syntetycznym” (posiada syntetyczne formy futurum, syntetyczne stopniowanie, bogaty system fleksyjny). Kategoria określoności/

The study was conducted at the author's own expense.

No competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2020.

nieokreśloności jest w nim niezgramatyzalizowana. Rozróżnia formy męsko- i niemęskoosobowe. Jego system temporalny jest stosunkowo ubogi, brak w nim zmorphologizowanej modalności imperceptywnej. Tymczasem język bułgarski to język „analityczny” (występują w nim analityczne formy futurum, analityczne stopniowanie, zanik systemu fleksyjnego), a kategoria określoności/nieokreśloności jest zgramatyzalizowana (rodzajnik postpozycyjny). Rozróżnia on formy męsko- i niemęskoosobowe tylko w połączeniach z liczebnikami. Posiada także bogaty system temporalny (dziewięć czasów), a modalność imperceptywna jest w nim zmorphologizowana.

Jak widać, pokrewieństwo historyczne tych dwóch języków nie idzie w parze z przynależnością typologiczną. Język bułgarski, jako przedstawiciel nie tylko rodziny słowiańskiej, ale jednocześnie ligi bałkańskiej, wykazuje szereg cech nietypowych dla pozostałych języków słowiańskich. W tym artykule chcę skoncentrować się na ostatniej z wymienionych cech, czyli zmorphologizowanej modalności imperceptywnej wyrażonej w bułgarszczyźnie tak zwanym trybem nieświadka (formami narratywnymi¹) (por. Куцаров, 1984a; Куцаров, 1984b; Ницолова, 2007; Ницолова, 2008). Chodzi tu o formy umożliwiające podważanie prawdziwości sądu pochodzącego z tzw. drugiej ręki. Jak zaznaczają autorzy *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* (Korytkowska & Roszko, 1997), parafraza zdania imperceptywnego zawiera co najmniej dwa zdania, których predykaty odnoszą się do minimum dwóch aktów informacyjnych – aktualnego i pierwotnego: „X powiedział, że Y powiedział, że Z, ale X nie jest pewien, że Z”.

W literaturze przedmiotu w kontekście form wyrażających renarrację (wtórność komunikatu) i rezerwę prawdziwościową (brak odpowiedzialności nadawcy za prawdziwość przekazywanej treści), można spotkać się również z terminami *ewidencjalność*, *modalność epistemiczna* oraz *modalność aletyczna*. Pierwszy termin odnosi się głównie do źródła informacji, czyli zakłada renarrację, termin *modalność epistemiczna* odnosi się do wiedzy, zaś *modalność aletyczna* – do prawdziwości wygłaszanego sądu (por. Palmer, 2001; Bojar, 1988, ss. 27–43; Grzegorzczkowska, 2001, ss. 121–136). Przy czym niektórzy autorzy podkreślają, że już samo kodowanie faktu otrzymania informacji z drugiej ręki zdejmuje z nadawcy

¹ Termin *formy narratywne* wykorzystuję za autorami *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* (Korytkowska & Roszko, 1997). Termin ten jest w tekście używany równolegle i wymiennie z określeniem tzw. *tryb nieświadka*. Decyzja ta wynika z faktu, że bycie bądź nie bycie świadkiem nie jest w przypadku użycia form narratywnych warunkiem niezbędnym, por. bg. *Иван ми каза, че ми било весело, весело ми е, разбира се* (podkreślenie J. M.-S.). Na język polski należałoby powyższe zdanie przetłumaczyć jako *Iwan powiedział, że jakoby było mi wesoło*. W zdaniu tym wyraźnie widać, że aktualny nadawca, mimo że był świadkiem sytuacji, dystansuje się od wypowiedzianego poprzez nadawcę pierwotnego sądu (por. Korytkowska & Roszko, 1997).

odpowiedzialność za prawdziwość przekazywanego sądu, wobec czego wykładnik ewidencjalności naturalnie staje się jednocześnie wykładnikiem oceny epistemicznej i aletycznej (por. Holvoet, 2011, s. 86).

Na potrzeby niniejszego opracowania do analizy form wyrażających podważanie prawdziwości sądu z tzw. drugiej ręki zdecydowałam się na termin *modalność imperceptywna*. Terminu tego używam w rozumieniu autorów *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* (Korytkowska & Roszko, 1997), którzy zakładają, że zdanie wyrażające modalność imperceptywną zawiera zarówno wtórność informacji, jak i rezerwę prawdziwościową. Strukturę semantyczną takiego zdania na płaszczyźnie powierzchniowej realizują obydwa języki. Służą do tego przede wszystkim wykładniki leksykalne typu pl. *podobno, rzekomo, jakoby*, bg. *вероятно, може би, сигурно*. Wymienione partykuły modalne zostały już niejednokrotnie poddane analizie językoznawczej (por. Czapiga, 2005; Honowska, 1984; Puk, 2013). Poza wskazanymi leksykalnymi markerami język bułgarski posiada również osobne formy narratywne, czyli formy tak zwanego trybu nieświadka (bg. *несвидетелско наклонение, преизказно наклонение*). W języku polskim natomiast możemy mówić o paramorfologicznej konstrukcji *mieć + bezokolicznik*, która również służy do wyrażania modalności imperceptywnej. Nie należy tej konstrukcji mylić z homonimiczną konstrukcją *mieć + bezokolicznik* wyrażającą modalność irrealną (por. Nowakowska, 2017), por.:

Imperceptywność (renarracja + rezerwa prawdziwościowa):

X powiedział, że Y powiedział, że Z, ale X nie jest pewien, że Z.

„**Miał dać łapówkę**² Gawłowskiemu, w rzeczywistości płacił za piwo” (Dziubka, 2018)

Irrealność (charakter przeciwfaktywny):

X wie, że P nie zostało spełnione, X przypuszcza, że P zostało spełnione.

„Prokurator nie wytrzymał. **Miał powiedzieć**, co czeka byłego senatora, ale emocje wzięły górę” (Błaszkiwicz, 2016)

Jak już wspomniałam, bułgarskie formy narratywne mogą być użyte przy jednoczesnym spełnieniu dwóch warunków: renarracji i rezerwy prawdziwościowej. Dodatkowo rezerwa prawdziwościowa może być podkreślona poprzez wzmocnioną formę narratywną lub za pomocą leksemu *уж*. Nie dziwi więc fakt, że przy takim bogactwie form wykładniki modalności imperceptywnej są w tym języku szybko „wyłapywane” przez użytkowników

² Wszystkie wyróżnienia w tekście pochodzą od Autorki.

i badaczy języka. Ci drudzy podkreślają, że tzw. tryb nieświadka, nazywany często żartobliwie trybem plotkarskim, po 1989 roku stał się jednym z wyznaczników poziomu periodyków na bułgarskim rynku (por. Лазарова, 2011; Ницолова, 1999). Bułgarska językoznawczyni Mariana Łazarowa zauważa np., że w opiniotwórczych tytułach formy narratywne pojawiają się niezwykle rzadko, natomiast w tabloidach są one na porządku dziennym, np. w tygodniku „Уикенд” 10 na 150 tytułów tekstów jest w tzw. trybie nieświadka (por. Лазарова, 2011), w samych zaś tekstach pojawiają się one regularnie.

Duża częstotliwość form narratywnych w gazetach uznawanych za plotkarskie i na należących do nich portalach internetowych nikogo nie dziwi, z roku na rok można zauważyć natomiast coraz częstsze występowanie form wyrażających modalność imperceptywną w gazetach deklarujących się jako opiniotwórcze, na ich portalach internetowych oraz na oficjalnych portalach samorządowych wielu bułgarskich miast, por.:

„Помещението **било обзаведено** с модерно оборудване за отглеждане на растенията”³ („Разкриха модерна наркооранжерия в Габрово”, 2019).

„Опозицията не знае какво си причини – развързаха ви свободата пред изборите да сте при структурите, **казал му** политик от подкрепяща ГЕРБ партия”⁴ (Клисурова, 2019).

„Оказа се, че там **нямали** пари за него, докато в Разград **се бил разбрал** да получава 700 000 евро на сезон”⁵ („Лудогорец” шокира Румъния с трансфер”, 2015).

„Той **бил разбрал**, че остава на второто място”⁶ („Дават на Модрич Златната топка днес”, 2018).

Formy te w mediach opiniotwórczych już przestały razić czytelników, co więcej, coraz częściej pojawiają się one również w tytułach i nagłówkach prasowych:

„Според запознати пък, жената **била бременна** от друг”⁷ („Майката”, 2019).

„Борисов **бил казал**, че докладът за Унгария не **бил верен**”⁸ (Георгиев, 2019).

„Мога да пратя войски в Рига, Варшава, Вилнюс..., **бил казал** Путин”⁹ („Мога да пратя войски в Рига”, 2014).

³ Pomieszczenie podobno jest wyposażone we współczesny sprzęt do uprawy roślin.

⁴ Opozycja sama nie wie, co sobie zrobiła – dali nam wolność przed wyborami, żebyście pozostali przy strukturach – miał powiedzieć polityk partii wspierającej partię GERB.

⁵ Okazuje się, że tam rzekomo nie mają dla niego pieniędzy, a w Razgradzie miał podobno uzgodnione, że będzie otrzymywać 700 000 euro za sezon.

⁶ On podobno zrozumiał, że zostaje na drugim miejscu.

⁷ Według znajomych kobieta podobno jest w ciąży z innym.

⁸ Borisov miał powiedzieć, że sprawozdanie o Węgrzech (dotyczące Węgier?) podobno nie jest prawdziwe.

⁹ Mogę wysłać wojska do Rygi, Warszawy, Wilna..., miał powiedzieć Putin.

„Телефонен измамник от името на Община Ловеч **искал** дарение от Троянския манастир”¹⁰ („Телефонен измамник от името”, 2019).

„Любен Чаталов **посетил** първия път тъща си с каска на главата”¹¹ (Вачева, 2019).

„Стайко Стайков **разбрал**, че е издирван, едва вчера”¹² („Стайко Стайков разбрал”, 2019).

Jak pokazują przytoczone bułgarskie przykłady, zdania wyrażające modalność imperceptywną (zarówno za pomocą wykładników leksykalnych, jak i form narratywnych) regularnie pojawiają się nie tylko w tytułach uważanych za plotkarskie, lecz również w periodykach opiniotwórczych.

Język polski do wyrażania modalności imperceptywnej korzysta przede wszystkim z wykładników leksykalnych, typu *rzekomo*, *jakoby*, por.:

„**Podobno** to był stan przedzawałowy – ujawnia jeden z nich” („Jacek Rozenek ma problemy zdrowotne?”, 2019).

„Pojawiły się głosy, **jakoby** córka Jaruzelskiego wyznawała prawicowe poglądy” („Czarasty broni Jaruzelskiej”, 2018).

„Paulina Krupińska i Sebastian Karpiel-Bułecka **rzekomo** przechodzili kryzys małżeński” (AD, 2019a).

„Ale teraz sprawa ma być naprawdę poważna para **rzekomo** już nie mieszka razem” („Rewelacje o Jusis i Makowieckim”, 2019).

Coraz częściej jednak można zaobserwować w polskich mediach, zarówno tych papierowych, jak i elektronicznych, paramorfologiczną konstrukcję *mieć* + *bezokolicznik*, która podobnie do bułgarskich form narratywnych zawiera w sobie zarówno renarrację, jak i rezerwę prawdziwościową. Podobnie jak w przypadku języka bułgarskiego, użycie tej polskiej paramorfologicznej konstrukcji jest powszechne na portalach plotkarskich i w tzw. prasie brukowej, por.:

„Według doniesień tabloidów syn Martyniuka napytał sobie biedy. Będąc pod wpływem alkoholu, **miał nie chcieć wpuścić** do domu swojej ciężarnej żony. Podobno doszło do awantury i interweniowała policja” („Martyniuk w samym centrum afery”, 2019).

„Już wcześniej **miał powiedzieć**, że Meghan zawsze dostaje to, czego chce i nie wyobraża sobie, żeby nagle miało się to zmienić” (AD, 2019c).

„Władimir Putin został ojcem? Jego partnerka **miała urodzić** bliźniaki” (AD, 2019d).

¹⁰ Oszust telefoniczny w imieniu gminy Łowecz miał zażyczyć sobie darowizny od Monasteru Rylskiego.

¹¹ Luben Czatalow podobno pierwszy raz odwiedził teściową, mając na głowie kask.

¹² Stajko Stajkow dopiero wczoraj miał się dowiedzieć, że jest poszukiwany.

Co więcej, w tekstach pojawiają się nawet formy dodatkowo wzmocnione leksykalnie, co w pełni odpowiadałoby bułgarskim wzmocnionym formom narratywnym, por.: „Michał Wiśniewski rozwodzi się z Dominiką Tajner-Wiśniewską. Powód? **Rzekomo** gwiazdor **miał wdać się w romans** z Agatą Buczkowską, wokalistką zespołu Ich Troje” (AD, 2019b).

Ostatnio można jednak zauważyć, że konstrukcja *mieć* + *bezokolicznik* zadomowiła się na dobre również w polskich mediach opiniotwórczych oraz na ich portalach internetowych, por.:

„W grudniu 2010 r. **miał** on [były działacz PiS] **otrzymać** od burmistrza G. stanowisko członka zarządu w GPO w Bogatyni” (kaki, 2019).

„Kobieta mówiła też, że jej nastoletnia koleżanka Ewa **miała zająć w ciążę** z prałatem i **popęłnić** przez to samobójstwo” (mk, 2019a).

„Mohammed A. **miał powiedzieć**, że »do Warszawy kazały mu jechać szwedzkie służby socjalne«. To one opłaciły mu przelot i pobyt w Polsce. »Wysłali mnie tylko po to, aby odebrać dzieci. Służba mi powiedziała, że mam pojechać do Warszawy i je zabrać. Nie wiem jakim Denis jest ojcem« – **miał powiedzieć**” (Osowski, 2019).

„Trzy nauczycielki z jednego z przedszkoli w Chojnicach **miały znęcać się** nad dziećmi” (NPK, 2019).

„Chłopak **miał wkraść się** do pokoju 13-letniej koleżanki w nocy i **doprowadzić do obcowania płciowego**” („15-latek zgwałcił 13-latkę”, 2019).

„Ustalono też, że 10 lipca mężczyzna kontaktował się z żoną telefonicznie. **Miał** jej wówczas **grozić**, że już nigdy nie zobaczy synka. Śledczy ustalili, że Paweł Ż. **miał się** dwukrotnie **zatrzymać** przy jednym z wyjść ewakuacyjnych na autostradzie A2. [...] Wówczas – według dziennikarzysty TVN Uwagi – wtedy też **miał usłyszeć**, że jego żona chce rozwodu” (Biernat, 2019).

Formy wyrażające rezerwę prawdziwościową coraz częściej pojawiają się nie tylko w tekstach, ale również w nagłówkach prasowych i tytułach tekstów z cytowanych wyżej mediów, por.:

„Konie **miały być głodzone**, a mimo to używane do jazdy. Właścicielka ośrodka w Mirotkach zaprzecza” (Kamińska, 2019).

„Na śmieciach **mieli zarobić** miliony. Były burmistrz Bogatyni i działacz PiS z zarzutami” (kaki, 2019).

„Jesteście kretynami – **miała powiedzieć** ratownicznica” (Żbikowska, 2017).

„Duchowny **miał nazwać** strajkujących nauczycieli »**swoloczą**«” (mk, 2019b).

„Ksiądz Józef Tischner **miał być zarejestrowany** jako kontakt operacyjny, a później konsultant Służby Bezpieczeństwa.” (Rudziński, 2019).

Czasami konstrukcja pojawia się najpierw w tytule, a potem wielokrotnie w samym tekście:

Tytuł: „Skandal w jednej z warszawskich parafii. Ksiądz **miał powiedzieć**, że »dzieci z in vitro nie mają duszy«”

W tekście:

„Skandaliczne słowa **miały paść** w parafii Bożego Ciała na warszawskim Kamionku”.

„Ksiądz **miał wypowiedzieć** te słowa podczas spotkania dla rodziców dzieci przygotowujących się do pierwszej komunii”.

„**Miał tłumaczyć** rodzicom, że »animacja nie dokonuje się w atmosferze miłości, ale niejako aktu produkcyjnego«” (Makarewicz, 2019).

Tytuł: „Księżę Arabii Saudyjskiej **miał mówić** o »kulce« dla Chaszodździego już w 2017 roku”

W tekście:

„Księżę **miał** też **powiedzieć** innemu współpracownikowi, że [...]”

„Arabia Saudyjska nie powinna przejmować się międzynarodową reakcją na to, jak radzi sobie z własnymi obywatelami – **miał powiedzieć**”.

„Księżę **miał** też **dodać**, że »nie lubi półśrodków – nigdy ich nie lubił i nie wierzy w nie«” („Księżę Arabii Saudyjskiej”, 2019).

Zwiększoną częstotliwość użycia konstrukcji *mieć* + *bezokolicznik* zauważają nie tylko językoznawcy (np. Bojar, 1996), lecz również czytelnicy gazet i portali internetowych. Tak na przykład po tragicznej śmierci polskiej turystki w Egipcie na portalu gazeta.pl pojawił się tekst pod tytułem *Nagranie ze szpitala pokazuje, że Magdalena Żuk uciekała. Wszystko, co wiemy o tej tragedii* (mako, 2017). W tym niedługim objętościowo tekście kilkunastokrotnie pojawia się analizowana konstrukcja, por.:

„Kobieta **miała wyskoczyć** z okna szpitala, do którego trafiła w związku ze złym stanem psychicznym”.

„Jednak pierwsze problemy **miały się pojawić** jeszcze przed wylotem z Polski”.

„Jednak jeszcze w Polsce kobieta **miała być silnie wzburzona**”.

„Już w Egipcie obsługa hotelowa i goście również **mieli zwracać uwagę** na jej niestandardowe zachowanie”.

„Magdalena **miała** na przemian **być oteępiała i agresywna**”.

„Zaniepokojony rezydent **miał polecić** pracownikom hotelu, żeby mieli na nią oko”.

„28 kwietnia **miała położyć się** na korytarzu w hotelu i nie reagować na próby kontaktu”.

„Wirtualna Polska opisuje, że tej samej nocy **miało dojść** do bardzo niepokojącego incydentu”.

W komentarzach do tekstu czytamy (pisownia oryginalna): „Cóż to za straszna maniera z tym »miała« czy »mieli«!!! Nie wyskoczyła, tylko miała wyskoczyć, nie była, tylko miała być silnie wzburzona, goście hotelowi nie zwracali uwagi, tylko mieli zwracać uwagę itp. itd. W całym tekście jest tego prawie 15 razy, nawet dwa razy w jednym zdaniu. Okropność”. Kolejni czytelnicy tłumaczą intencję autora następującymi wpisami „na razie to tylko domniemanie a nie fakty więc poprawnie”, „domniemanie nie jest faktem i stylistyka prawidłowa...”. Odpowiedzi te pokazują, że dla polskojęzycznego odbiorcy konstrukcja ta jest zupełnie naturalna i jednoznacznie informuje o braku pewności co do zaistniałego zdarzenia. Warto zaznaczyć, że w tymże tekście dwukrotnie pojawia się konstrukcja homonimiczna o znaczeniu irrealnym, por.

„Pierwotnie Magda **miała wyjechać** ze swoim chłopakiem Markusem, **ale ten nie miał ważnego paszportu**. Dziewczyna postanowiła więc kontynuować podróż bez niego”.

„29 kwietnia kobieta **miała wrócić** do Polski. **Jednak** ze względu na agresywne zachowanie **lekarz nie pozwolił** jej wejść na pokład samolotu”.

Jak podkreśla bułgarska językoznawczyni Ruselina Nicołowa, poprzez użycie form narratywnych dziennikarz osiąga podwójny cel: zwalnia siebie z konieczności prawdziwościowej oceny relacjonowanej informacji, a doniesienie w swojej formie zbliża się do plotki i mowy potocznej (por. Ницолова, 1999). O ile jednak w przypadku tzw. prasy brukowej efekt ten jest pożądany, to w przypadku mediów, które nie chcą być kojarzone z brakiem rzetelności dziennikarskiej, taki zabieg może zaskakiwać. Tu zdaje się mieć rację Mariana Łazarowa, która pisze, że jest jeszcze jeden czynnik: strach. Strach, który może wynikać z braku dostatecznej ilości faktów potwierdzających informację, a nawet jeżeli te dowody istnieją, to strach przed postawieniem dziennikarza przed sądem, z niewiadomym skutkiem (por. Лазарова, 2011). Potwierdzeniem tej tezy może być następujący przykład, w którym po konstrukcji wyrażającej rezerwę i niepewność następuje cytat (co teoretycznie powinno nawzajem się wykluczać): „Miał tłumaczyć rodzicom, że »animacja nie dokonuje się w atmosferze miłości, ale niejako aktu produkcyjnego«” (Makarewicz, 2019).

Wyraźnie zwiększająca się częstotliwość użycia form narratywnych jest zdaniem Łazarowej miernikiem wolności dziennikarskiej. Więcej form narratywnych – mniej wolności słowa, mniej dziennikarskiej odpowiedzialności (por. Лазарова, 2011). Zaprezentowany w tym artykule materiał pokazuje, że dzieje się tak zarówno w języku ze zmorphologizowaną modalnością imperceptywną, jak i w języku nieposiadającym odrębnego trybu do wyrażania renarracji

i rezerwy prawdziwościowej. Potrzeba zrzucenia z siebie odpowiedzialności za prawdziwość przekazywanej informacji jest tak duża, że nagromadzenie wykładników leksykalnych zaburzałoby stylistycznie polski tekst, w takiej sytuacji konstrukcja paramorfologiczna *mieć* + *bezokolicznik* zaczyna na dobre zadomawiać się w tekstach prasowych.

Należy zauważyć, że nie tylko strach przed odpowiedzialnością kieruje autorami cytowanych tu tekstów prasowych. Dodatkowym czynnikiem, wpływającym na popularność omawianych form w obydwu językach, jest dziennikarski wyścig z czasem i dążenie do wyprzedzenia konkurencji w informowaniu czytelnika o najnowszych wydarzeniach. Użycie formy wyrażającej modalność imperceptywną zwalnia autora z konieczności czekania na niezbite dowody i dalszej odpowiedzialności za ewentualne niezgodności ze stanem faktycznym. W ten sposób redakcje mogą podzielić się z czytelnikami informacją wcześniej, niż zrobią to koledzy po fachu, co w dzisiejszych czasach jest priorytetem dla wielu mediów, zwłaszcza elektronicznych. Dzieje się tak, ponieważ w warunkach potopu informacyjnego i szybkiego tempa rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych w wyniku presji czasu znacznemu zmniejszeniu ulega kontrola poznawcza (por. Batorowska i in., 2019, ss. 37–38). Pisarz i dziennikarz Zbigniew Brzeziński nazwał to zjawisko „presją newsa”, podkreślając przy tym, że w mass mediach wyraźnie narasta „konflikt odpowiedzialności za słowo i konieczności weryfikacji danych z gonitwą za newsem i brakiem czasu na redagowanie komunikatów” (Brzeziński, 2019). Nie bez znaczenia pozostaje tu również coraz większe usensacyjnienie mediów (por. Ostromecka-Frączak, 2016, s. 85; Wasilewski, 2013, s. 435; Batorowska i in., 2019, ss. 10, 339).

Bibliografia

15-latek zgwałcił 13-latkę w domu dziecka w Kościerzynie: Może odpowiadać jak dorosły. (2019, październik 30). NaTemat. <https://natemat.pl/289149,gwalt-w-domu-dziecka-w-koscierzynie-15-latek-wkradl-sie-do-pokoju-13-latki>

AD. (2019a, marzec 27). *Paulina Krupińska ucina plotki na temat kryzysu z Sebastianem: Pokazała zdjęcie ukochanego w wyjątkowej sytuacji*. Plotek. <https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,24589477,paulina-krupinska-ucina-plotki-na-temat-kryzysu-z-sebastianem.html>

AD. (2019b, marzec 30). *Wiśniewski jeszcze niedawno nie widział świata poza Dominiką: Podzielił się z nami wzruszającym wyznaniem: „Najdroższa i najkochańsza”*. Plotek. <https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,24984625,wisniewski-jeszcze-niedawno-nie-widzial-swiata-pozza-dominika.html>

AD. (2019c, kwiecień 05). *Meghan Markle ma ograniczony dostęp do królewskich klejnotów: Zdecydowała królowa Elżbieta: „Dostanie to, co ja uznam za stosowne”*. Plotek. <https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,24619902,meghan-markle-ma-ograniczony-dostep-do-krolewskich-klejnotow.html>

AD. (2019d, maj 23). *Władimir Putin został ojcem? Jego partnerka miała urodzić bliźniaki: Kreml strzeże informacji, a artykuły masowo znikają z sieci*. Plotek. <https://www.plotek.pl/plotek/7,154063,24817506,wladimir-putin-zostal-ojcem-jego-partnerka-miala-urodzic-blizniaki.html>

Batorowska, H., Klepka, R., & Wasiuta, O. (2019). *Media jako instrument wpływu informacyjnego i manipulacji społeczeństwem*. Wydawnictwo LIBRON.

Biernat, A. (2019, lipiec 31). *Dawid Żukowski nie żyje: Wyniki sekcji zwłok: Ostrze noża trafiło w serce: 5-letni chłopiec zginął od ran kłutych*. Dziennik Zachodni. <https://dziennikzachodni.pl/dawid-zukowski-nie-zyje-wyniki-sekcji-zwlok-ostrze-noza-trafilo-w-serce-5letni-chlopiec-zginal-od-ran-klutych/ar/c1-14270355>

Błaszkiwicz, K. (2016, grudzień 1). *Prokurator nie wytrzymał: Miał powiedzieć, co czeka byłego senatora, ale emocje wzięły górę*. NaTemat. <https://natemat.pl/195823,prokurator-nie-wytrzymał-miał-powiedziec-co-czeka-senatora-ale-emocje-wziely-gore>

Bojar, B. (1988). Leksykalne wykładniki modalności aletycznej w języku polskim. *Acta Philologica*, 1988(21), 27–43.

Bojar, B. (1996). Prawda i fałsz w języku naturalnym. W J. Jadacki & W. Strawiński (Red.), *W świecie znaków: Księga pamiątkowa ku czci profesora Jerzego Pelca* (ss. 257–266). Polskie Towarzystwo Filozoficzne.

Brzeziński, Z. (2019, sierpień 16). *Presja newsa: Zbigniew Brzeziński o stresie wśród dziennikarzy*. Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich. <https://sdp.pl/presja-newsa-zbigniew-brzezinski-o-stresie-wsrod-dziennikarzy/>

Czapiga, Z. (2005). O funkcji modalnej leksemu может/może w języku rosyjskim i polskim. *Slavia Orientalis*, 2005(2), 271–281.

Czary broni Jaruzelskiej: „Proszę jej nie porównywać do Magdaleny Ogórek!”. (2018, listopad 03). Pudelek. <https://www.pudelek.pl/czary-broni-jaruzelskiej-prosze-jej-nie-porownywac-do-magdaleny-ogorek-6381952515212929w>

Dziubka, K. (2018, kwiecień 6). *Miał dać łapówkę Gawłowskiemu, w rzeczywistości płacił za... piwo?* Onet.pl. <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/mial-dac-lapowke-gawlowskiemu-w-rzeczywistosci-placil-za-piwo/z3yr60s>

Grzegorzczak, R. (2001). *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Holvoet, A. (2011). O leksykalnych wykładnikach użycia interpretatywnego. *Linguistica Copernicana*, 2011(1(5)), 77–91. <https://doi.org/10.12775/LinCop.2011.005>

Honowska, M. (1984). Prawdopodobnie (przyczynek do teorii aktu mowy). *Polonica*, 1984(10), 121–131.

Jacek Rozenek ma problemy zdrowotne? „Podobno to był stan przedzawałowy”. (2019, marzec 16). Pudelek. https://www.pudelek.pl/arttykul/143748/jacek_rozenek_ma_problemy_zdrowotne_podobno_to_byl_stan_przedzawalowy/

kaki. (2019). *Na śmieciach mieli zarobić miliony: Były burmistrz Bogatyni i działacz PiS z zarzutami*. Wyborcza.pl Wrocław. <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,24464182,na-smieciach-mieli-zarobic-miliony-byly-burmistrz-bogatyni.html>

- Kamińska, A. (2019, luty 14). *Konie miały być głodzone, a mimo to używane do jazdy: Właścicielka ośrodka w Mirotkach zaprzecza*. Dziennik Bałtycki Plus <https://plus.dziennikbaaltycki.pl/konie-mialy-byc-glodzone-a-mimo-to-uzywane-do-jazdy-wlascicielka-osrodka-w-mirotkach-zaprzecza/ar/13886863>
- Korytkowska, M., & Roszko, R. (1997). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska 6: Cz. 2. Modalność imperceptywna*. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Księżę Arabii Saudyjskiej miał mówić o „kulce” dla Chaszodździego już w 2017 roku*. (2019, luty 08). Onet.pl. <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/arabia-saudyjska-ksiaze-mial-powiedziec-ze-uzyje-kulki-na-chaszodzdziego/11rf1bc>
- Makarewicz, B. (2019, marzec 22). *Skandal w jednej z warszawskich parafii: Ksiądz miał powiedzieć, że „dzieci z in vitro nie mają duszy”*. Radio Zet Wiadomości. <https://wiadomosci.radiozet.pl/Polska/Ksiadz-mial-powiedziec-ze-dzieci-z-in-vitro-nie-maja-duszy-.Skandal-w-parafii-w-Kamionku>
- mako. (2017, marzec 08). *Nagranie ze szpitala pokazuje, że Magdalena Żuk uciekała: Wszystko, co wiemy o tej tragedii*. Gazeta.pl. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,21782423,nagranie-ze-szpitala-pokazuje-ze-magdalena-zuk-uciekala-wszystko.html>
- Martyniuk w samym centrum afery: Rodzina zamartwia się o ciężarną żonę syna Zenona*. (2019, styczeń 3). Pomponik. <https://www.pomponik.pl/plotki/news-martyniuk-w-samym-centrum-afery-rodzina-zamartwia-sie-o-ciez,nld,2763894>
- mk. (2019a, luty 28). *Były wspólnik ks. Henryka Jankowskiego o „nadaktywności wobec młodych”: To nie była pedofilia*. wiadomości. Gazeta.pl. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24501002,byly-wspolnik-ks-henryka-jankowskiego-o-nadaktywnosci-wobec.html>
- mk. (2019b, kwiecień 13). *Duchowny miał nazwać strajkujących nauczycieli „swoloczq”: Parafia: Odcinamy się od jego słów*. Gazeta.pl. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24651759,duchowny-mial-nazwac-strajkujacych-nauczycieli-swolocza-parafia.html>
- Nowakowska, M. (2017). Interpretacja prospektywna peryfrazы 'mieć + bezokolicznik'. *Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique, fasc, 73*, 221–246.
- NPK. (2019, kwiecień 30). *Nauczycielki z Chojnic znęcały się nad przedszkolakami z grupy integracyjnej: Dzieci skreślono*. wiadomości. Gazeta.pl. <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24714216,nauczycielki-z-chojnic-znecaly-sie-nad-przedszkolakami-z-grupy.html>
- Osowski, P. (2019, kwiecień 4). *Rosjanin uciekł z córkami ze Szwecji do Polski: Jest decyzja sądu*. O2.pl. https://www.o2.pl/artykul/rosjanin-uciekł-z-corkami-ze-szwecji-do-polski-jest-decyzja-sadu-6366623606568577a?utm_source=wykop.pl&utm_medium=link-4880367&u
- Ostromięcka-Frączak, B. (2016). Dokąd zmierza polszczyzna? *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN, 62*, 81–89.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139167178>
- Puk, M. (2013). Rosyjski wykładnik modalności epistemicznej очевидно i jego polskie oraz angielskie odpowiedniki. *Przegląd Rusycystyczny, 2013(1(141))*, 116–132.
- Rewelacje o Jusis i Makowieckim: To miało stać się kilka miesięcy temu*. (2019, luty 13). Fakt. <https://www.fakt.pl/kobieta/plotki/czy-reni-jusis-i-tomek-makowiecki-rozwodza-sie/730vz5m#slajd-1>

Rudziński, L. (2019, czerwiec 04). *Były opozycjonista broni ks. Tischnera: „To ponury żart”*. Dziennik Polski. <https://dziennikpolski24.pl/byly-opozycjonista-broni-ks-tischnera-to-ponury-zart/ar/c1-14183333>

Wasilewski, J. (2013). *Mit określa świadomość. Zeszyty Prasoznawcze, 56(3(215), 432–439.*

Żbikowska, M. (2017, listopad 02). *Poznań: Jesteście kretynami – miała powiedzieć ratowniczką*. Głos Wielkopolski. <https://gloswielkopolski.pl/poznan-jestescie-kretynami-miala-powiedziec-ratowniczka/ar/12634918>

Вачева, М. (2019, Mart 9). *Любен Чаталов посетил първия път тъща си с каска на главата*. 24chasa. <https://www.24chasa.bg/ojivlenie/article/7328375>

Георгиев, Г. (2019, Mart 30). *Борисов бил казал, че докладът за Унгария не бил верен: Това, при положение, че над 2/3 подкрепиха Доклада*. Burgas Podlupa. <http://burgas-podlupa.com/борисов-бил-казал-че-докладът-за-унгария-не-бил-верен-това-при-положение-че-над-23-подкрепиха>

Дават на Модрич Златната топка днес. (2018, Mart 03). Standard News. <https://standartnews.com/sport/davat-na-modrich-zlatnata-topka-dnes-379784.html>

Клисурова, Л. (2019, Mart 28). *Депутатите от ГЕРБ подариха на Цветанов маратонки – да продължи да бяга в дългия политически маратон*. 24chasa. <https://m.24chasa.bg/region/article/7370050>

Куцаров, И. (1984а). *Преизказването в българския език*. Наука и изкуство.

Куцаров, И. (1994b). *Едно екзотично наклонение на българския глагол*. Унив. изд. „Св. Климент Охридски”.

Лазарова, М. (2011). *Преизказните глаголни форми като изразно средство в езика на вестниците*. http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/252/1/BFU_MK_2011_T_IV_Lazarova.pdf

„Лудогорец” шокира Румъния с трансфер. (2015, November 11). Standard News. https://www.standartnews.com/sport-bg_futbol/ludogorets_shokira_rumaniya_s_transfer-296242.html

Макарцев, М. (2008). *К вопросу о связи лексических и грамматических показателей эвиденциальности в болгарском языке*. W B. Wiemer & V. A. Plungjan (Red.), *Lexikalische Evidenzialitäts-Marker in Slavischen Sprachen* (ss. 239–284). Universitätsverlag WINTER GmbH.

Майката, която метна бебето си в язовир в Кърджали, отново е бременна. (2019, November 10). Novinite. <https://www.novinite.bg/articles/182333/Majkata-koyato-metna-bebeto-si-v-yazovir-v-Kardjali-otnovo-e-bremenna>

Матева-Русева, Е. (2009). *Чуждото слово: Начин на употреба от българските вестници*. Монд дипломатик. <https://bg.mondediplo.com/article426.html>

Мога да пратя войски в Рига, Варшава, Вилюс... , бил казал Путин. (2014, September 18). News.bg. <https://news.bg/int-politics/moga-da-pratya-voyski-v-riga-varshava-vilnyus-bil-kazal-putin.html>

Ницолова, Р. (1999). Основни тенденции в развитието на българския печат след 1989 г. W И. Ликоманова (Red.), *Медиите и езикът* (ss. 114–121). Издателство ЕТО.

Ницолова, Р. (2007). Модализованная эвиденциальная система болгарского языка. W В. С. Храковский (Red.), *Эвиденциальность в языках Европы и Азии: Сборник статей памяти Наталии Андреевны Козинцевой* (ss. 107–196). Наука.

Ницолова, Р. (2008). *Българска граматика: Морфология*. Унив. изд. „Св. Климент Охридски“.

Разкриха модерна наркооранжерия в Габрово. (2019, Mart 21). *Разкриха модерна наркооранжерия в Габрово*. Standard News. <https://www.standartnews.com/balgariya-krimi/razkrikha-moderna-narkooranzheriya-v-gabrovo-387744.html>

Стайко Стайков разбрал, че е издирван, едва вчера. (2019, January 28). Dnevnik. https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2019/01/28/3381723_staiko_staikov_razbral_che_e_izdirvan_edva_vchera/

Телефонен измамник от името на Община Ловеч искал дарение от Троянския манастир. (2019, Mart 30). Lovech. <https://www.lovech.bg/bg/novini/telefonen-izmamnik-ot-imeto-na-obshtina-lovech-iskal-darenie-ot-troyanskiya-manastir>

Bibliography (Transliteration)

Davat na Modrich Zlatnata topka dnes. (2018, Mart 03). Standard News. <https://standartnews.com/sport/davat-na-modrich-zlatnata-topka-dnes-379784.html>

Georgiev, G. (2019, Mart 30). *Borisov bil казал, че докладът за Унгариия не бил верен: Това, при положение, че над 2/3 подкрепиха Доклада.* Burgas Podlupa. <http://burgas-podlupa.com/борисов-бил-казал-че-докладът-за-унгария-не-бил-верен-това-при-положение-че-над-23-подкрепиха>

Klisurova, L. (2019, Mart 28). *Deputatite ot GERB podarikhа na TSvetanov maratonki – da prodълzhi da biaga v дълgiia politicheski maraton.* 24chasa.bg. <https://m.24chasa.bg/region/article/7370050>

Kutsarov, I. (1984). *Preizkazvaneto v българскиia ezik*. Nauka i izkustvo.

Kutsarov, Iv. (1994). *Edno ekzotichno naklonenie na българскиia glagol*. Univ. izd. “Sv. Kliment Okhridski”.

Lazarova, M. (2011). *Preizkaznite glagolni formi kato izrazno sredstvo v ezika na vestnitsite.* http://research.bfu.bg:8080/jspui/bitstream/123456789/252/1/BFU_MK_2011_T_IV_Lazarova.pdf

“Ludogorets” shokira Rumüniiа s transfer. (2015, November 11). Standard News. https://www.standartnews.com/sport/bg_futbol/ludogorets_shokira_rumaniya_s_transfer-296242.html

Makartsev, M. (2008). K voprosu o sviazi leksicheskikh i grammaticheskikh pokazatelei évidentsial’nosti v bolgarskom iazyke. In B. Wiemer & V. A. Plungjan (Eds.), *Lexikalische Evidenzialitäts-Marker in Slavischen Sprachen* (pp. 239–284). Universitätsverlag WINTER GmbH.

Maйkata, koiato metna bebeto si v iazovir v Kürdzhalі, otново e bremenna. (2019, November 10). Novinite. <https://www.novinite.bg/articles/182333/Majkata-koyato-metna-bebeto-si-v-yazovir-v-Kardjali-otново-e-bremenna>

Mateva-Ruseva, E. (2009). *Chuzhdoto slovo: Nnachin na upotreba ot bŭlgarskite vestnitsi*. Mond diplomatik. <https://bg.mondediplo.com/article426.html>

Moga da pratia voŭski v Riga, Varshava, Vilnius... , bil kazal Putin. (2014, September 18). News.bg. <https://news.bg/int-politics/moga-da-pratya-voyski-v-riga-varshava-vilnyus-bil-kazal-putin.html>

Nitsolova, R. (1999). Osnovni tendentsii v razvitiето na bŭlgarskiia pechat sled 1989 g. In I. Likomanova (Ed.), *Mediite i ezikŭt* (pp. 114–121). Izdatelstvo ETO.

Nitsolova, R. (2007). Modalizovannaia evidentsial'naia sistema bolgarskogo iazyka. In V. S. Xrakovskii (Ed.), *Ėvidentsial'nost' v iazykakh Evropy i Azii: Sbornik stateĭ pamiaty Natalii Andreevny Kozintsevoi* (pp. 107–196). Nauka.

Nitsolova, R. (2008). *Bŭlgarska gramatika: Morfologiia*. Univ. izd. "Sv. Kliment Okhridski".

Plungian, V. A. (2011). *Vvedenie v grammaticheskuiu semantiku: Grammaticheskie znacheniiia i grammaticheskie sistemy iazykov mira*. Rossiiskii gosudarstvennyi gumanitarnyi universitet.

Razkrikha moderna narkooranzheriia v Gabrovo. (2019, Mart 21). Standard News. <https://www.standartnews.com/balgariya-krimi/razkrikha-moderna-narkooranzheriya-v-gabrovo-387744.html>

Staiko Staikov razbral, che e izdirvan, edva vchera. (2019, January 28). Dnevnik. https://www.dnevnik.bg/bulgaria/2019/01/28/3381723_staiko_staikov_razbral_che_e_izdirvan_edva_vchera/

Telefonen izmamnik ot imeto na Obshtina Lovech iskal darenie ot Troianskiia manastir. (2019, Mart 30). Lovech. <https://www.lovech.bg/bg/novini/telefonen-izmamnik-ot-imeto-na-obshtina-lovech-iskal-darenie-ot-troyanskiya-manastir>

Vacheva, M. (2019, Mart 9). *Liuben CHatalov posetil pŭrviia pŭt tŭshta si s kaska na glavata*. 24chasa.bg. <https://www.24chasa.bg/ojivlenie/article/7328375>

Forms Expressing Imperceptive Modality in Bulgarian and Polish Press Texts and on Internet News Portals

Forms expressing imperceptive modality, whose semantic structure contains renarration and reservation about the truth of the utterance, are found both in Polish and in Bulgarian. In both languages, their lexical exponents include, for example, Pol. *podobno, rzekomo, jakoby*, Bul. *вероятно, може би, сигурно* 'apparently', 'allegedly', 'supposedly'. Apart from these lexical markers, Bulgarian has a separate morphological form: the inferential mood (*несвидетелско наклонение, преизказно наклонение*). Considering Polish, in turn, we should note the quasi-morphological construction *mieć* 'to have' + infinitive, which is also used to express imperceptive modality. This article presents an analysis of the use of these forms in Polish and Bulgarian press texts and on Internet news portals. It also attempts to explain the high frequency of their use in the opinion-making media.

Keywords:

imperceptivity; narrative forms; evidentiality; epistemic modality; inferential mood

Formy wyrażające modalność imperceptywną w bułgarskich i polskich tekstach prasowych oraz na portalach informacyjnych

Formy wyrażające modalność imperceptywną, czyli zawierające w swej strukturze semantycznej jednocześnie renarrację i rezerwę prawdziwościową, występują zarówno w języku polskim, jak i bułgarskim. W obydwu językach temu celowi służą wykładniki leksykalne typu pl. *podobno, rzekomo, jakoby*, bg. *вероятно, може би, сигурно*. Poza wykładnikami leksykalnymi język bułgarski posiada dodatkową kategorię morfologiczną wyrażającą jednocześnie renarrację i rezerwę prawdziwościową, czyli formy narratywne (tzw. tryb nieświadka, bg. *несвидетелско наклонение, преизказно наклонение*). W języku polskim możemy natomiast zauważyć zwiększającą się częstotliwość użycia quasi-morfologicznej konstrukcji *mieć + bezokolicznik*. W artykule zaprezentowano analizę wykorzystania powyższych wykładników modalności imperceptywnej w polskich i bułgarskich tekstach prasowych oraz w internetowych portalach informacyjnych. Podjęto również próbę wyjaśnienia zwiększonej częstotliwości ich użycia w mediach opiniotwórczych.

Słowa kluczowe:

imperceptywność; formy narratywne; ewidencjalność; modalność epistemiczna; zastrzeżenia co do prawdziwości

Citation:

Mazurkiewicz-Sułkowska, J. (2020). Formy wyrażające modalność imperceptywną w bułgarskich i polskich tekstach prasowych oraz na portalach informacyjnych. *Adeptus*, 2020(16), Article 2218. <https://doi.org/10.11649/a.2218>

Publication History:

Received: 2020-01-20; Accepted: 2020-12-02; Published: 2020-12-31